

lia. □ 1.ª doc.: 1803, Belv.

En cat. central el mot apareix tot seguit amb significats com 'idea fixa', 'desig intens': «mania, tema, *exotica voluntas*», Belv., «idea, desitg vehement; *mania, tema, gusanera*; pervicacia», Lab. 1839, tots dos amb *l-l*; *D'Ag.* «idea fija, manía» amb dues cites de la revista vigatana *Veu de Montserrat* —«per quin fi semblant *fallera*?»— 1881 i 1883.

L'usaren sovint els grans escriptors, pares de la Renaixença, sobretot Marian Aguiló: «així el cor se'm despesera / per arribar a un estel / i, en perpètua *fallera*, / alateja cap al cel», a. 1844; «el cor --- de sa enyorança i - de sos mateixos batecs, / llumenarets blaus ne surten ---», c. 1850; «¿Te sap greu l'ardent *fallera* / que per nostra llengua tinc?», a. 1858 (*Antol. Poèt.*, 1975, pp. 47, 49, 62); «volem dir que 'ls poetes --- se deurién plànyer més de la pèrdua de les coses antigues, y deurién aburrir més de cor aqueixa *fallera* que tenen ara les províncies d'estrafer la cort», MilàF, O. C. (ed. Gili), a. 1867, p. 145; i veg. els exs. que cita *AlcM* d'Em. Vilanova i J. Ruyra; «jo he estat l'amant de l'impossible, / que el meu cor tràgicament fibla, / mes, quan me n'he desenganyat, / deixant esvaïr la fumera, / m'ha aconhortat la humil *fallera* / d'una més dolça realitat», Coromines (*Elegia de València*, 6e, O. C., 1396).

Una evolució segurament ja antiga féu, doncs, que quedés segellat aquest significat moral i abstracte com el comú de la llengua de tots i del llenguatge literari: Fabra, ja en la seva Gramàtica de 1912, resumia el concepte del mot com «*fallera*: manía=pasión» (pàgina 396), i pels versos pròcers d'Aguiló veiem que això no fou estrany ni a les Illes, sigui Mallorca, sigui fins Menorca, d'on per cert res no ens diuen, i és curiós, *AlcM* ni FebrCard., com si no s'hi usés aquesta paraula, i tanmateix Ferrer i Ginart posa «*fellera*: idea, intenció, ganes» en el glossari de les *Rondaies de Menorca* (p. 219).

Però pel que fa a Mallorca, tenim forts testimonis que s'hi ha mantingut en primer pla una accepció més material i pedestre, que ja veiem en el gran escriptor popular de l'illa P. d'Alc. Penya: «si, de tant d'afanyar-mè / tenc cruixida la *galera*! / patesc rànula y *falera* / y a la nit no dorm a plè(r)»; car el significat precís de l'acompanyant no permetria que ens desorientéssim: «*rànula*: tumor format sota la llengua per l'obstrucció de la glàndula sublingual o submaxilar». Ara bé la importància d'això la corroboren els diccionaris: «*falera* f.: enfermedad que padece el ganado lanar, por abundancia de sangre, *basquilla*, morbus pecoris a sanguinis repletione ortus // conjunto de cosas asquerosas mezcladas con agua puerca, *baborrina*, sordes // met. Conjunto de gente soez y ruin» (*D'Amen.*).

Importants aquestes dades, per dos conceptes: el semàntic i també la conspícua manca de *ll* geminada, justament a Mallorca⁴ que és on aquest so doble es manté copiós, fins invasor, i en tot cas més vigorós que enlloc; un i altre punt ben confirmats per *AlcM*, § 2: «malaltia de les ovelles, produïda per excés de menjar

i de força a la sang», acc. que reporta no sols de Mall. sinó també del Conflent.² Car en efecte això no és solament del vocabulari dels pastors insulars, vist que també el de Joan Amades localitza a Ripoll, Rupit, Merlès, Vallcebre i Orús la «*fallera de cap*: malaltia que agafa el bestiar de llana, la qual es coneix perquè posa el cap tort; segons els pastors: mena de mania o petita bogeria, però diferent de la 'bojor'» (*BDC* XIX, 142) (*AlcM* això mateix a Mall. i a Lledó d'Empordà).

Doncs bé, això, tant la *-l-* senzilla com aquest significat concret, i com a tal, segurament bàsic, crec que ens dóna la clau de l'etimologia: deu ser un derivat de *fel*, format alhora en català amb la pronúncia *felera* mallorquina, i en el baix llatí dels veterinaris, *fellaria*, des de la forma llatina del nom del fel, a saber *fel*, *fellis*, i d'aquí la pronúncia mig-sàvia *fellera*=*fallera*, de la Terra Ferma i de Menorca. És ben sabut que l'excés de menjar causa indisposicions i malalties que ataquen el fetge i la secreció del fel: que sigui aquesta l'etiologia real d'aquest morb del bestiar, importa poc, perquè n'hi ha prou que els pastors «entesos», i els seus consultors, curandars, manescals, veterinaris, ho hagin cregut així, puix que és versemblant per al poble i per a tots.

Car, en efecte, els derivats vulgars i romànics formats amb significats o matisos semblants, són prou nombrosos. En primer lloc, en els Alps, Vall de Barceloneta, anomenen *felàia* (< FELL-ATA, com si diguéssim *felada*) la «inflammation de la vésicule du fiel chez les moutons», cosa que s'anomena *falàgi* en provençal segons Honnorat: ara bé, en el provençal alpí de Barceloneta, hi ha també l'acc. figurada «vive inquietude» (Arnaud-Morin, p. 67), i s'escau que això quasi es recobreix del tot amb les accs. morals i abstractes catalanes, i ens comprova com aquestes deuen venir de les pastorils i veterinares.

I de fet els derivats de FEL que prenen accepcions morboses, per dir-ho així, tant en el camp de les idees morals com en el de les afeccions i fets materials, són bastants: oc. ant. *felige* 'icterícia', i també «inflammation chez les moutons», oc. ant. *felénar* v. «être irrité», però d'altra banda substantivat amb el sentit de «courroux», oc. ant. *esfelar* «devenir furieux», fr. mj. *felier* «qui vient de la bile» (cf. FEW III, 445), fr. ant. *ensfelir* 'irritar-se' («sich erhitzen», REW, 3234), al qual deu correspondre l'oc. ant. *afelezit* que apareix a la *Cansó de la Crozada*, amb un valor com 'enverinat, torbat, aclaparat': «lo mieu afar e-l vostre vei *afelezit*» (*PSW* I, 25); Versília *felaja* nom d'una espècie d'arnica o hellèbor blanc («Nieswurz», REW, 3234, cf. cat. *herba felera*), relacionat segurament per la gent amb mals no solament físics («poseu's-hi arnica» diem al qui s'escalfa massa per certes flaqueses).

¿És gens estrany que el nom d'una afecció colèctica o colèrica s'hagi desviat cap a designar flaqueses anímiques o morals? És clar que ningú no oblida *colèric*, angl. *to gall* 'indignar' o cast. *encolerizar*, cat. *atrabiliari*, i tals expressions internacionals. Més aviat potser algú manifesti estranyesa pel matís de passió